

การต่อรองของครูเพื่อให้มีชีวิตรอด ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดปัตตานี Negotiation of Teachers to Survive Amid Violent Situations in Pattani Province

เก็ตตวา บุญปรាកาร์^{1*} และ เกษตรชัย และหีม²
Kettawa Boonprakarn^{1*} and Kasetchai Laeheem²

¹สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
¹Program in Curriculum and Instruction, Faculty of Education Foundation and Liberal Arts, Hatyai University

²ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
²Department of Education Foundation, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University

*ติดต่อผู้เขียน kettawa@hotmail.com

ส่งบทความ 1 สิงหาคม 2561 | แก้ไข 16 ธันวาคม 2561 | ตอรับ 2 มกราคม 2562 | เผยแพร่ 9 ธันวาคม 2562

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการต่อรองของครูเพื่อให้มีชีวิตรอดท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดปัตตานี โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากกิจกรรมของครูที่อยู่ในโรงเรียน และการใช้ชีวิตประจำวันในพื้นที่อื่น สัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูล จำนวน 18 คน ได้แก่ ครู ครอบครัว เพื่อน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ทหาร นักเรียน ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี วิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลมาจำแนกหมวดหมู่ ตีความ และสร้างข้อสรุป นำเสนอด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ครูมีการต่อรองระดับกลุ่มและระดับปัจเจกชน ในระดับกลุ่มมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือผ่านเจ้าหน้าที่รัฐ ทหาร ตำรวจ สมาพันธ์ครูปัตตานี และสภาประชาสังคมชายแดนใต้ การหามาตรการสร้างความปลอดภัยภายใต้นโยบายทหาร พบว่า มีการช่วยเหลือครูในการเดินทางไปกลับระหว่างบ้านกับโรงเรียนหลากหลายวิธี ส่วนการต่อรองระดับปัจเจกบุคคล พบว่า ครูได้ช่วยเหลือตัวเองโดยการแสวงหาวิธีการหรืออาวุธไว้ป้องกันตนเองและไม่ไปในพื้นที่เสี่ยง

คำสำคัญ: การต่อรองของครู, การมีชีวิตรอด, สถานการณ์ความรุนแรง

Abstract

This research aimed to study the negotiation of teacher to survive the violence in Pattani Province. The study was according to qualitative data were collected from non-participant observation of teacher activity in school and daily living in other areas. In-depth interviews from 18 informants, including teachers, families, friends, government officials, soldiers, students in Pattani. The data were analyzed by classification, interpretation, and conclusions of the study and was presented by descriptive analysis. The research found that teachers had group and individual bargaining at the group level. There was a network of cooperation through the military state police, the Pattani Teacher Confederation, and the Southern Border Civil Society. Finding security measures under the military policy has found that teachers have a great deal of help in getting back and forth between home and school. Individual negotiation shows that teachers help themselves by seeking ways or weapons to protect themselves and not in risky areas.

Keywords: teacher negotiation, survival, violence situation

■ บทนำ

พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นดินแดนที่ถูกรับรู้จากผู้คนภายนอกว่าเป็นพื้นที่ของการเกิดสถานการณ์ความไม่สงบ โดยเฉพาะในช่วงปี 2547 เป็นต้นมาทำให้สถานการณ์เริ่มรุนแรงขึ้น เนื่องจากเกิดเหตุการณ์เผาโรงเรียน 20 แห่งในจังหวัดนราธิวาสพร้อมกับเหตุการณ์ปล้นปืนจากกองพันพัฒนาที่ 4 ค่ายกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ บ้านปิเหล็ง อำเภोजะเอย์ จังหวัดนราธิวาส

เป็นจำนวนรวมกว่า 400 กระบอ ก เหตุการณ์วันนั้นถือเป็นจุดกระเพื่อมความรุนแรงของสถานการณ์สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ไหม้ขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2557 ได้เกิดเหตุการณ์เผาโรงเรียน จำนวน 6 แห่งในอำเภอยะรัง อำเภอยะมาง จังหวัดปัตตานี (ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, 2558) ซึ่งทำให้นักเรียนและครูออกมาเดินขบวนประท้วงความรุนแรงที่ถูกหุบยื่นให้แก่โรงเรียน และได้สร้างให้โรงเรียนกลายเป็นอื่นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดน

ภาคใต้ จนกระทั่งสถานการณ์ความไม่สงบได้กลายมาเป็นภาพลักษณ์ของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากนี้ยังพบว่า มีการแบ่งแยกพวกเขาพวกเราของกลุ่มคนที่นับถือศาสนาต่างกัน สะท้อนได้จากภาพข่าวที่กลุ่มครูไทยพุทธที่เดินทางไปโรงเรียน พระสงฆ์ที่เดินบิณฑบาตถูกลอบทำร้าย จึงทำให้เห็นว่าภาวะความเป็นอื่นได้ถูกสร้างขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านสถานการณ์ความไม่สงบ ตลอดจนประเด็นของความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนในพื้นที่ โดยใช้สถานที่ราชการเป็นเครื่องมือในการต่อรอง เห็นได้จากข่าวความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับสถานที่ราชการ เช่น การเผาโรงเรียน ระเบิดสถานีตำรวจ ระเบิดสถานที่ราชการ (ซารีฟ ตาห์เร่, 2557)

ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐจึงได้พยายามที่จะตั้งด่านจุดตรวจตามเส้นทางถนน ซึ่งพบในงานศึกษาของ ซารีฟ ตาห์เร่ และ เกิตถวา บุญปรากร (2556) ที่ศึกษาถึงการเปลี่ยนพื้นที่ถนนสู่พื้นที่ด่านจุดตรวจทหารใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สะท้อนให้เห็นถึงการเข้าครอบครองพื้นที่ถนนของทหารโดยการตั้งด่านตรวจ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากพื้นที่ถนนที่เชื่อมโยงระหว่างสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกมองว่ามีความเปราะบางต่อความมั่นคงของอำนาจรัฐ จึงจำเป็นต้องมีมาตรการตั้งพื้นที่ดังกล่าวกลับเข้ามาสู่อำนาจเพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งอำนาจเหนืออธิปไตยตามรูปแบบของความเป็นรัฐชาติ

การที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาพื้นที่ปัตตานี เนื่องจากตั้งอยู่ระหว่างจังหวัดสงขลา นราธิวาส และจังหวัดยะลา ที่สำคัญเป็นจังหวัดหน้าด่านก่อนที่จะเข้าสู่จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส และเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญที่มีปมทางประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานีมาอย่างยาวนาน และเป็นชนวนสำคัญที่เชื่อมโยงและนำไปสู่สถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถึงแม้บางช่วงจะมีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส ยะลา และเขตปริมณฑลก็ตาม แต่จากการสำรวจสถิติสถานการณ์ความรุนแรงปี 2547 ที่ผ่านมา เมื่อแยกเป็นรายจังหวัด พบว่าปัตตานีมีสถานการณ์ ความรุนแรงหนักที่สุดในบรรดาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยจังหวัดปัตตานีมีเหตุรุนแรงเกิดขึ้นทั้งหมด 27 เหตุการณ์ เป็นเหตุยิงด้วยอาวุธปืน 22 เหตุการณ์ ลอบวางระเบิด 3 เหตุการณ์ และวางเพลิง 2 เหตุการณ์ (ทีมข่าวอิศรา, 2555) นอกจากนี้เมื่อไม่นานมานี้ ได้มีเหตุการณ์สังหารผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านบาโง อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี และหลังจากนั้นได้มีไปปลิวข่มขู่ว่า “สงครามยังไม่จบอย่าเพิ่งนับศพครู” โดยไปปลิวถูกไปข่มขู่ในพื้นที่ 4 อำเภอชายแดนสงขลา อำเภอจะนะ อำเภอเทพา

อำเภอนาทวี และอำเภอสะบ้าย้อย ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่สีแดงได้มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มแนวร่วม เจ้าหน้าที่ได้เฝ้าระวังเข้มเป็นพิเศษหลังเกิดเหตุการณ์ครูถูกยิงเสียชีวิตอย่างต่อเนื่อง เพื่อทบทวนมาตรการรักษาความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่ข้างต้น ส่งผลให้สมาพันธ์ครู 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ประกาศหยุดเรียน 2 วัน ระหว่างวันที่ 13-14 ธันวาคม 2555 ทำให้โรงเรียนปิดการเรียนการสอนทั้งหมดรวม 125 โรงเรียน ยกเว้นโรงเรียนในพื้นที่ อำเภอสะเดา ซึ่งอยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลาเขต 3 จำนวน 35 โรงเรียน ที่ยังคงเปิดเรียนตามปกติ เหตุการณ์สะเทือนขวัญอีกหนึ่งเหตุการณ์สำคัญ คือ ครูชลธิ เจริญชล ซึ่งถูกฆ่าตายต่อหน้าเพื่อนครูและนักเรียน นับเป็นครูคนที่ 158 ที่เสียชีวิตจากเหตุการณ์ความรุนแรงในภาคใต้ สมาพันธ์ครู 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีมติให้โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นราธิวาส ทั้ง 3 เขต 378 โรง ประกาศหยุดการเรียนการสอนเป็นเวลา 1 วัน (ปัทมา หุสนันท์ และ อดิศักดิ์ รามันท์สิริวงศ์, 2556)

การกระทำดังกล่าวได้สร้างความเสียหายให้เกิดขึ้น ทั้งในแง่ของชีวิต ทรัพย์สิน และสภาพจิตใจของคนไทยส่วนใหญ่ โดยเฉพาะคนที่อยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทุกครั้งที่มีเหตุการณ์ความรุนแรง หนึ่งชีวิตที่สูญเสียไปย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง ความเครียด ความหวาดกลัว และความรู้สึกที่ต้องตกอยู่ในภาวะขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทำให้ครูในพื้นที่ปัตตานีต่างหวาดกลัวถึงแม้การแก้ปัญหาของสมาพันธ์ครู 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้จะประกาศให้หยุดเรียน แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีเรื่องเล่า และข่าวที่เกิดขึ้นกับครูทำนองนี้บ่อยครั้ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการแก้ปัญหาดังกล่าวยังไม่ถูกจุด ประกอบกับพื้นที่ปัตตานียังเป็นพื้นที่ที่มีความเปราะบางต่อเสถียรภาพความมั่นคงของประเทศซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานานมีความซับซ้อนและละเอียดอ่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึก และสำนึกของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ และศาสนาที่เกิดขึ้นในอดีต และความเชื่อของคนในพื้นที่ว่ามีการเลือกปฏิบัติของรัฐได้ถูกสร้างให้เกิดความเป็นอื่น กลายเป็นปมปัญหาให้เกิดความขัดแย้ง เนื่องจากได้รับการปฏิบัติจากรัฐไม่เท่าเทียมกัน ทำให้คนในพื้นที่ยิ่งรู้สึกที่ไม่ได้รับความยุติธรรมในกระบวนการทางการเมืองและการบริหารราชการในระดับท้องถิ่น (อิบราฮิม ณรงค์ศรีเกษเขต และคณะ, 2549) โดยความรู้สึกดังกล่าวค่อย ๆ กลายเป็นบริบทหรือเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความรุนแรง และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ไม่สามารถบรรเทาความรุนแรงของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สุทธิพงศ์ พรหมไพจิตร, เทียนนันทน์ วณิชสุภาวงศ์, และ ปุณรัตน์ อุบล, 2539)

จากงานศึกษาที่ผ่านมาผู้วิจัยพบว่ามีงานศึกษาประเด็นการต่อรองของ de Certeau (1985) อธิบายไว้ว่าเป็นการต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อาศัยจังหวะและโอกาสในการฉกฉวยประโยชน์หรือต่อรองกับอำนาจ อยู่ในการหาช่องจังหวะเวลาที่จะแปลงสถานการณ์เฉพาะหน้าให้เป็นโอกาส de Certeau ชี้ว่ากิจกรรมในชีวิตประจำวันมีกระบวนการทำงานของ “กลวิธี” แฝงอยู่ไม่ว่าจะเป็นการสนทนา การอ่าน การเดินทาง การจับจ่ายซื้อของ การทำกับข้าว และอื่น ๆ เพื่อช่วงชิง ต่อรองและจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจ กลุ่มคนกับทรัพยากรธรรมชาติ ในงานศึกษาของ Dorairajoo (2002) พบว่า การต่อรองของชาวมลายูมุสลิมภายใต้ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันโดยการอาศัยความเป็นอัตลักษณ์มุสลิมและความเป็นรัฐไทยเพื่อต่อรองกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งการต่อรองของงานศึกษาที่กล่าวถึงแตกต่างจากงานของผู้วิจัยตรงที่ว่างานของผู้วิจัยเป็นการศึกษาถึงครูที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ที่ได้รับความเดือดร้อน ครูได้ใช้กลวิธีการต่อรองทั้งระดับปัจเจก ระดับกลุ่มเพื่อให้มีชีวิตรอดท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า ครูและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ ต่อรองเพื่อให้มีชีวิตรอดท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง อันเป็นอันตรายต่อชีวิต และทรัพย์สินได้อย่างไร ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จะนำไปสู่แนวทางการสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่พหุวัฒนธรรมให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสันติสุขและเกิดความไว้วางใจกัน

■ วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการต่อรองของครูเพื่อให้มีชีวิตรอดท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดปัตตานี

■ การทบทวนวรรณกรรม

สถานการณ์ความรุนแรง

จากการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับแต่ปลายทศวรรษที่ 2510 จนถึงก่อน พ.ศ. 2546 พบว่างานศึกษาปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในจังหวัดชายแดนในขณะนี้ เป็นรากฐานของการอธิบายมูลเหตุของความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างน่าสนใจ ประการแรก ความขัดแย้งและความรุนแรงเกี่ยวข้องกับมิติทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐสยามและปัตตานี ประการที่สอง ความขัดแย้งและความรุนแรงถูกหล่อเลี้ยง

ด้วยความไม่เป็นธรรมอันเกิดจากเจ้าหน้าที่รัฐกระทำต่อคนมลายู ที่สำคัญ คือ การละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งดูจะเป็นสาเหตุหลักของความไม่ไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชนในพื้นที่ หรือการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างกลุ่มทุนกับชาวบ้าน ประการสุดท้าย อิทธิพลของกระแสปฏิรูปศาสนาอิสลาม (Islamization) ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เป็นทั้งแรงผลักดันให้การเคลื่อนไหวมีพลังและสร้างความชอบธรรมในการชุมนุมทางการเมือง เพราะศาสนาอิสลามเป็นส่วนของอัตลักษณ์มลายูที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (ชากีร์ พิทักษ์คัมพล, 2560)

ในส่วนงานศึกษาเชิงมานุษยวิทยาให้ความสนใจในมิติของอัตลักษณ์และชาติพันธุ์มากกว่าการศึกษาความขัดแย้งโดยตรง หากจะพูดถึงความขัดแย้งบ้างก็เป็นประเด็นความขัดแย้งที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์และการปรับตัว เช่น งานของ Cornish (1997) หรืองานของ Dorairajoo (2002) แม้งานศึกษาด้านมานุษยวิทยาจะไม่ได้กล่าวถึงความขัดแย้งโดยตรง แต่งานศึกษาที่ว่าด้วยเรื่องอัตลักษณ์ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ไม่ควรถูกมองข้าม ทั้งนี้เพราะหากเชื่อว่าปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ของการปกครองระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่นที่มีวิถีวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน การทำความเข้าใจและ “รู้จัก” ผู้คนที่แตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ในประเทศย่อมส่งผลต่อการจัดการปกครองคนในพื้นที่ได้อย่างปกติสุข เพราะในช่วงเวลาที่ผ่านมาแรงขับสำคัญที่คนในพื้นที่ใช้ต่อสู้เคลื่อนไหวกับรัฐไทยมาโดยตลอดก็คือ ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์และความยุติธรรมนั่นเอง

ช่วงปี 2547-2557 พบว่า งานเขียนของ McCargo (2009) ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ (2551) และ Unno (2011) พยายามฉายภาพดังกล่าวให้ “คนนอก” พื้นที่ได้เห็นความไม่เป็นเนื้อเดียวกันของมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในทางตรงข้ามกัน ความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธกับชาวมุสลิมส่งผลให้พุทธศาสนาถูกลากเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ บทบาทของศาสนาพุทธก็ถูกตั้งคำถาม เช่นเดียวกับงานของ McCargo (2009) และงานของ Jerryson (2011) ที่พยายามอธิบายการเข้ามาเกี่ยวข้องของศาสนาพุทธ โดยเฉพาะในส่วนที่ถูกใช้เป็นอุดมการณ์รองรับการใช้ความรุนแรงของรัฐ ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ ศาสนสถาน เช่น วัด ถูกทำให้เป็น “พื้นที่ความมั่นคง” ของรัฐและของประชาชน ชาวพุทธไปโดยปริยาย รัฐมีส่วนสำคัญในการพยายามทำนุบำรุงศาสนาพุทธให้อยู่รอดปลอดภัยในพื้นที่ผ่านมาตรการทางด้านความมั่นคง ซึ่งส่งผลเสียต่อภาพลักษณ์ของพุทธศาสนาอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ ประการสุดท้าย

แม้งานศึกษาส่วนใหญ่หลัง พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา จะเป็นการผลิตซ้ำคำอธิบายที่ไม่แตกต่างจากเดิมนัก แต่ในทางปฏิบัติข้อเสนอของงานวิจัยมีผลกับการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมจากทั้งในและนอกพื้นที่ มีการนำประเด็นเรื่อง อัตลักษณ์และวัฒนธรรมมาเป็นยุทธศาสตร์นำในการเคลื่อนไหว โดยมีการส่งรับประเด็นกันระหว่างนักวิชาการ นักกิจกรรมทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อผลักดันเอาข้อเสนอที่มาจากงานวิจัยเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาเสนอต่อรัฐบาล เช่น งานวิจัยของ ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี และ สุกรี หลังปูเต๊ะ (2551, อ้างถึงใน ซากีย์ พิทักษ์คุมพล, 2560) ที่ส่งผลให้การขับเคลื่อนผลักดันประเด็นเรื่องเขตการปกครองพิเศษเป็นประเด็นที่สามารถพูดคุยถกเถียงได้ในเวทีสาธารณะ พัฒนาการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการนำเอางานวิจัยมาใช้ให้เกิดผลในทางนโยบายโดยฝ่ายวิชาการและภาคประชาสังคม กระนั้นก็ตามแม้มีการเปิดพื้นที่ให้ถกเถียงในส่วนที่เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่นโยบายของรัฐในทางปฏิบัติก็ยังไม่สามารถที่จะก้าวข้ามกรอบคิดเรื่องความมั่นคงที่แข็งตัวไม่โอนอ่อนผ่อนตามไปกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์และการตื่นตัวของประชาชนในพื้นที่ ดังนั้นข้อเสนอที่เป็นารุททางการเมืองของรัฐไทยจึงมักจะถูกปฏิเสธโดยฝ่ายความมั่นคงหรือสถาบันที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น ข้อเสนอการใช้ภาษามลายูเป็นภาษาทำงานในสถานที่ราชการของ กอส. ข้อเสนอในการศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งศาลซารีอะห์ หรือข้อเสนอเรื่องการจัดรูปแบบการปกครองของ ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี และ สุกรี หลังปูเต๊ะ (2551) เป็นต้น

แนวคิดการต่อรอง

ผู้วิจัยนำแนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของ de Certeau (1985, อ้างถึงใน สุธาธริน คุณผล, 2550) มาวิเคราะห์การต่อรองของครูเพื่อความอยู่รอดท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง ทั้งนี้เนื่องจากในปฏิบัติการประจำวันมีการปฏิสัมพันธ์ที่ฝ่ายอ่อนแอหรือถูกรอปรงำใช้จึงหวั่นไหวและโอกาสที่มีอยู่ช่วยประโยชน์จากฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่า เขามองว่าการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นเรื่องของการแย่งชิงและต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relations) ระหว่างผู้กำหนดกับผู้ใช่ ทั้งหมดนี้ไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางเดียว แต่เป็นวงจรของอำนาจที่หมุนเวียนอย่างไม่สิ้นสุดในชีวิตประจำวัน จุดนี้เองที่ทำให้ชีวิตประจำวันมีมิติทางการเมือง

de Certeau (1985) อธิบายการต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านการใช้ศัพท์ทางทหาร คือ “Strategy” กับ “Tactic”

ในการอธิบายถึงพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชีวิตประจำวัน “Strategy” หรือ “ยุทธศาสตร์” หมายถึง การกระทำของอำนาจที่มีฐานที่มั่นชัดเจน ซึ่งเป็นตัวกำหนดการจัดวางความสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ที่อยู่ภายนอกวงโคจร ตรีของของการเมือง เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ถูกสร้างขึ้นในรูปแบบยุทธศาสตร์ ส่วน “Tactic” หรือ “กลวิธี” หมายถึง การกระทำที่ไม่มีตำแหน่งแห่งที่ของตัวเอง แต่แฝงอยู่ในเครือข่ายของอำนาจ อาศัยจังหวะและโอกาสในการฉวยประโยชน์หรือต่อรองกับอำนาจ การทำงานของ “กลวิธี” เป็นเรื่องชั่วคราวและไม่ได้ครอบครองผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ความสำเร็จอยู่ที่การหาช่องจังหวะเวลาที่จะแปลงสถานการณ์เฉพาะหน้าให้เป็นโอกาส de Certeau (1985) ชี้ว่ากิจกรรมในชีวิตประจำวันมีกระบวนการทำงานของ “กลวิธี” แฝงอยู่ไม่ว่าจะเป็นการสนทนา การอ่าน การเดินทาง การจับจ่ายซื้อของ การทำกับข้าว และอื่น ๆ เพื่อช่วงชิง ต่อรอง และจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ส่วนงานของ Scott (1985) ได้นำเสนอไว้ใน Weapon of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance โดยการศึกษาถึงสังคมชานาซึ่งมีหลายระดับ และในแต่ละระดับจะมีการต่อรอง การขัดขืนของชนชั้นชานาที่ถูกกดทับจากปฏิบัติการของชนชั้นชานาด้วยกัน รวมทั้งนายทุนในท้องถิ่น โดยเขาได้ศึกษาสังคมชานาในรัฐทางตอนเหนือของมาเลเซีย ในปฏิบัติการของการต่อต้านขัดขืนของชานาที่ถูกกดทับมีการแสดงออกในลักษณะที่แตกต่างกัน เป็นต้นว่าการไม่ทำตาม การขัดขืน การหลบหลีก การหลีกเลี่ยง การนิทนา

การนำแนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวันไปใช้ศึกษาในงานวิจัยค่อนข้างมีน้อย ทั้ง ๆ ที่มีผู้ศึกษาแนวคิดนี้มาตั้งแต่ปี 2527 และในการศึกษาปฏิบัติการประจำวันดังกล่าวจะเป็นการวิเคราะห์ทางด้านภาษาศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ทั้งด้านการอ่าน การพูด การเขียน และปฏิบัติการประจำวันของวัฒนธรรมบริโภคนิยม จากการสำรวจงานวิจัยที่ผ่านมาจะพบว่า งานที่น่าสนใจที่นำแนวคิดชีวิตประจำวันมาใช้เป็นงานของ อติศร เกิดมงคล (2554) ได้ศึกษาเรื่องแรงงานข้ามชาติชาวปะโอจากพม่าในกรุงเทพฯ: ชีวิตข้ามพรมแดนบนพื้นที่ของอำนาจและการต่อรอง จากการนำแนวคิดของแนวคิดเรื่องปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน The Practice of Everyday Life ของ Michel de Certeau ผลการศึกษาพบว่า การศึกษาถึงวิถีชีวิตของคนข้ามชาติที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ในประเทศอื่นที่ไม่ใช่ประเทศบ้านเกิดของตนเองผ่านแนวคิดลักษณะข้ามชาติ (transnationalism) พบว่า เมื่อแรงงานข้ามชาติชาวปะโอได้เดินทางข้ามพรมแดนมาเป็นแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย พวกเขาและเธอเหล่านั้นได้สร้าง

พื้นที่ในทางสังคมเพื่อจะช่วยให้สามารถปรับตัวและสร้างอัตลักษณ์ของตนเองในฐานะคนข้ามพรมแดน เพื่อความอยู่รอดของชีวิตขณะเดียวกันจะต้องรักษาสายสัมพันธ์ของตนเองกับบ้านเกิด จึงทำให้การสร้างชุมชนของคนข้ามชาติหรือแรงงานข้ามชาติ

Kongpanichkul และ Boonprakarn (2011) ศึกษาเรื่องกล้องวงจรปิด: พื้นที่การต่อรองในโรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดเรื่องในการนำกล้องวงจรปิดมาใช้เนื่องจากการสร้างความแปลกใหม่และจุดเด่นของโรงเรียนเพื่อดึงดูดความสนใจให้ผู้ปกครองหันมาสนใจโรงเรียนใหม่ และยังเป็นการใช้กล้องวงจรปิดควบคุมพฤติกรรมกรรมการจัดการเรียนการสอนของคุณครู ส่วนการนิยามความหมายกล้องวงจรปิดมีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่ม บุคคลภายนอกมองว่ากล้องวงจรปิดเป็นการสร้างจุดเด่นให้แก่โรงเรียน ผู้บริหารและกลุ่มคุณครูมองว่ากล้องวงจรปิดเป็นเครื่องมือการควบคุม ส่วนนักเรียนมองว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยทำให้นักเรียนมีความใกล้ชิดกับผู้ปกครองมากขึ้น และผู้ปกครองมองว่ากล้องวงจรปิดนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัย นอกจากนั้นการศึกษาในเรื่องของชีวิตประจำวันของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ พบว่า กลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นครู ผู้บริหาร นักเรียน และผู้ปกครอง ต่างมีกลยุทธ์ในการต่อรองแตกต่างกันออกไป ซึ่งครูถูกมองว่าเป็นผู้ที่อ่อนแอกว่าจึงได้หาช่องทางในการต่อรองเพื่อให้มีอำนาจเหนือกว่าผู้บริหาร นักเรียนและผู้ปกครอง แม้จะเป็นช่วงระยะเวลาสั้นก็ตาม

เช่นเดียวกันกับกลุ่มประชาชน ครู ทหาร ข้าราชการในหน่วยงานภาครัฐที่ถูกสถาปนาให้เป็นอื่นในสถานการณ์ความรุนแรง ในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ปรากฏการณ์ดังกล่าวถึงแม้จะเป็นงานในระดับท้องถิ่น ระดับรัฐชาติ และระดับโลกก็ตาม จะพบว่า กลุ่มที่ถูกสถาปนาความเป็นอื่นมักจะถูกกีดกันด้วยความแตกต่างทางชาติพันธุ์ และถูกกีดกันด้วยความที่เป็นข้าราชการซึ่งทำงานให้กับรัฐ ซึ่งเป็นผู้ที่บริสุทธิ์เป็นผู้ที่ตกอยู่ในเบื้องล่างของกลุ่มอำนาจต่างๆ ในสถานการณ์ความรุนแรง ต้องเสียชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำแนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของ de Certeau มาใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การปฏิสัมพันธ์ของการสร้างกลไกการต่อสู้ต่อรองของกลุ่มผู้ที่ถูกสถาปนาให้เป็นอื่นในสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดปัตตานีและปริมณฑลเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง

ในงานศึกษาของ ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (2552) ได้ใช้แนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันมาผนวกกับแนวคิดข้ามชาติของคนส่วนน้อย เพื่ออธิบายชีวิตของแรงงานข้ามแดน นั่นคือแรงงานข้ามแดนที่ผิดกฎหมายที่ข้ามแดน

มาทำงาน หลังจากที่มีการทำให้เป็นการพัฒนาอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง (GMS) ซึ่งถือเป็นการข้ามชาติระดับภูมิภาค การข้ามแดนของแรงงานแต่ละครั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมาก ถ้าไม่ต้องทำงานใช้หนี้ แรงงานเหล่านี้ถูกส่งไปทำงานที่ใช้แรงงานหนัก เรียกว่า “ถูกขายหัว” ขณะที่การส่งเงินกลับบ้านต้องจ่ายเงินผ่าน “ธนาคารชายแดน” ซึ่งต้องมีการหักค่าใช้จ่าย โดยพ่อค้าเงินทั้งฝั่งไทยและลาว ข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าคนที่ไม่มีทุนจะตกเป็นเหยื่อของกระบวนการแรงงานข้ามชาติ ขณะที่การโอนเงินข้ามแดนเลียนแบบธนาคารพาณิชย์ แต่คนชายแดนนำเอาศีลธรรมที่เป็นพื้นฐานระบบเศรษฐกิจแบบเดิมมาต่อรอง

ส่วนงานศึกษาของ เกตตวา บุญปรากร, เจตน์สฤทธิสังข์พันธ์, เบญจพร ดีขุนทด, และ นันทรัฐ สุริโย (2557) ได้อธิบายถึงปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของของจิวในฐานะพื้นที่ต่อรองของแรงงานข้ามชาติ โดยให้ความช่วยเหลือในเรื่องพื้นที่พักพิง ฝึกทักษะการเย็บจักร หางานให้ทำการช่วยทำคดี ตลอดจนการให้ความรู้ในเรื่องสิทธิมนุษยชน สิทธิแรงงาน ซึ่งใช้เป็นกลไกในการต่อสู้ต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐและเจ้าของสถานประกอบการที่เอาเปรียบแรงงานข้ามชาติ โดยอาศัยช่องโหว่ของกฎหมายแรงงาน เช่นเดียวกับงานศึกษาของ เกตตวา บุญปรากร (2559) ได้ศึกษาประเด็นปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนปาดังเบซาร์ ไทย-มาเลเซีย พบว่า การดำเนินกิจกรรมทางการค้าของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนมีการต่อรองกับกฎระเบียบของรัฐบาล และต่อรองกับหลักการของศาสนาอิสลาม ไม่ว่าจะเป็นทั้งสินค้าราคาข้ามแดนที่สูงกว่าราคาสินค้าในไทย รูปแบบเสื้อผ้าที่ขัดต่อหลักการของศาสนาอิสลาม การขนส่งสินค้าข้ามแดนที่ต้องลักลอบนำสินค้าข้ามแดนจากไทยมาขายยังตลาดอาเกิดการหลบหลีกการตรวจจับของเจ้าหน้าที่ซึ่งต้องใช้หลากหลายวิธีคือ “กองทัพนมด” “การเตะเข้าเตะออก” “การยัดไส้” สะท้อนให้เห็นถึงกลวิธีที่ซับซ้อนและหลากหลายของกลุ่มผู้ค้ามุสลิมข้ามแดน กลุ่มคนขนส่งสินค้าข้ามแดนในการต่อรองกับกฎระเบียบของรัฐบาล และหลักการของศาสนาอิสลาม ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวช่วยทำให้มองเห็นได้ชัดเจนเกี่ยวกับการต่อรองต่ออำนาจรัฐและกฎของศาสนาที่เกิดขึ้นผ่านบริบทสังคมการค้าชายและการข้ามแดน

Dorairajoo (2002) ได้ศึกษาเรื่อง “No Fish In the Sea: Thai Malay tactics of negotiation in a time of scarcity” พบว่า การต่อรองของชาวมลายูมุสลิมต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม โดยศึกษาที่ชุมชนบางตาวาร์ (Bang Tawar) ซึ่งเป็นชุมชนมลายู-มุสลิมในจังหวัดปัตตานี เขาเรียกคนในชุมชนว่า “ไทยมาเลย์” ประเด็น

สำคัญของการศึกษา คือ ความขัดแย้งจาก การแย่งชิงทรัพยากรในทะเลระหว่างนายทุนประมงกับชาวประมงพื้นบ้าน นายทุนประมงใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่มีเทคโนโลยีสูงมีการทำลายป่าชายเลนเพื่อทำนาุ้ง ส่งผลให้ปลาในทะเลลดน้อยลง ชาวประมงท้องถิ่นจึงจับปลาได้น้อยหรือจับไม่ได้เมื่อออกทะเล โดยเฉพาะผู้ชายซึ่งมีอาชีพเดียว คือ หาปลาจึงไม่ค่อยออกทะเลกันเหมือนแต่ก่อน พวกเขาได้แต่ไปนั่งที่ร้านกาแฟพูดคุยกัน จนถูกเรียกว่า “คนขี้เกียจ” เมื่อประสบปัญหาเช่นนี้ทำให้บทบาทในครอบครัวของมุสลิมเปลี่ยนแปลงไป คนมุสลิมภาคใต้เป็นคนที่มี 2 สัญชาติ ได้แก่ สัญชาติไทยและสัญชาติมาเลเซีย จึงมีการใช้ชื่อได้เปรียบนี้เพื่อให้ตัวเองอยู่รอด ชาวประมงนาุ้งใช้ความเป็นคนไทยเรียกร้องให้มีการช่วยเหลือเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ ผู้หญิงนาุ้งซึ่งเป็นแม่ค้าขายปลาที่ผู้ชายในครอบครัวหามาได้ แม่ค้าเหล่านี้ใช้ความเป็นมุสลิมดึงดูดลูกค้าซึ่งต้องการซื้อปลาสด ๆ ที่ปลอดภัยจากสารฟอร์มาลิน ส่วนผู้ชายที่ยังไม่แต่งงาน ใช้ความเป็นคนไทยในการลักลอบเข้าไปทำงานตามร้าน “ต้มยำ” ในประเทศมาเลเซีย ร้านเช่นนี้กำลังเป็นที่นิยมเพราะขายอาหารไทยฮาลาล

■ วิธีการวิจัย

ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

1. พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยเลือกศึกษาพื้นที่จังหวัดปัตตานี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในอดีตเป็นนครปัตตานี และเป็นเมืองที่เชื่อมต่อระหว่างสงขลา กับ นราธิวาส และยะลา นอกจากนี้ยังเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีสถานการณ์ความรุนแรง

2. ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ครู ครอบครัว เพื่อน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ทหาร นักเรียน ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความรุนแรงทั้งชีวิตและทรัพย์สิน และมีส่วนเกี่ยวข้องกับการต่อรองของครูท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดปัตตานี การได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูล จำนวน 18 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าของแหล่งข้อมูลส่วนบุคคล โดยการสัมภาษณ์ประเด็นเดียวกันจะสัมภาษณ์จากบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายคนจนกว่าประเด็นที่พบจะอิ่มตัว ซึ่งจำนวน 18 คน เป็นการสัมภาษณ์จากแต่ละกลุ่มในแต่ละประเด็น ข้อมูลที่ได้พบว่าชนกัน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเป็นเพียงแนวคำถามที่สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในประเด็นการต่อรอง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจาก

เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เก็บข้อมูลภาคสนามจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากกิจกรรมของครูที่อยู่ในโรงเรียนและการใช้ชีวิตประจำวันในพื้นที่อื่น และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูล ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์ประเด็นเดียวกันแต่สัมภาษณ์บุคคลที่หลากหลายและเกี่ยวข้องกับการต่อรองจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และสังเกต มาจำแนกหมวดหมู่ ตีความ และสร้างข้อสรุป นำเสนอด้วยวิธีพรรณนาเชิงวิเคราะห์

■ ผลการวิจัย

1. ครูเข้าร่วมการต่อรองในระดับกลุ่มผ่านสมาพันธ์ครูชายแดนใต้ สภาประชาสังคมชายแดนใต้

จากการศึกษาข้อมูล และสัมภาษณ์ครูในพื้นที่ปัตตานีพบว่า ครูผู้องค์กรหรือสมาพันธ์ครูชายแดนใต้ และสภาประชาสังคมชายแดนใต้ เป็นเครื่องมือในการต่อรอง ทั้งนี้เนื่องจากการที่ครูต่อรองหรือพยายามที่จะเอาตัวรอดเพียงคนเดียวย่อมไม่สามารถทำได้ ในบางสถานการณ์จำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายระดับกลุ่มที่จะแสดงพลังให้มีเสียงที่ดังและสามารถต่อรอง เพื่อความอยู่รอดท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรงได้ ซึ่งครูปัตตานีมีการต่อรองโดยการประชุมกันและมีชื่อเรียกร้องให้มีการปิดโรงเรียน 332 แห่ง โดยทำหนังสือร่วมมือกันทั้งสมาพันธ์ครูในจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และนราธิวาส เพื่อขอให้ปิดเรียน เพื่อแสดงพลังกดดันให้หน่วยงานด้านความมั่นคง ทบทวนแผนในการดูแลความปลอดภัยสร้างความมั่นใจให้ครูมากกว่าที่เป็นอยู่ หลังเกิดเหตุคนร้ายยิงผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านท่ากำชำ อำเภอหนองจิก เมื่อ 26 พฤศจิกายน 2556

สภาประชาสังคมชายแดนใต้ได้มีบทบาทส่วนหนึ่งชัดเจน คือ การหนุนเสริมกระบวนการสันติภาพชายแดนใต้/ปาตานี นั่นก็คือ การเสนอแผนการเดินทางสันติภาพโดยภาคประชาสังคมชายแดนใต้/ปาตานี ผลจากการระดมความเห็นเครือข่ายภาคประชาสังคมชายแดนใต้หรือที่เรียกว่าโรดแมปสันติภาพภาคประชาชนที่มีข้อเสนอต่อฝ่ายต่างๆ เกี่ยวกับกระบวนการพูดคุยเพื่อสันติภาพ ทั้งต่อฝ่ายรัฐบาลไทย ฝ่ายขบวนการบีอาร์เอ็น (BRN) ต่อภาคประชาชน ต่อสื่อมวลชน และต่อรัฐบาลมาเลเซียในฐานะผู้อำนวยการในการพูดคุยสันติภาพ นอกจากนี้สภาจะต้องเชื่อมกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่และทำงานเชื่อมต่อกับภาคประชาสังคมในอาเซียน เนื่องจากมีบทเรียนเกี่ยวกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งและการหนุนเสริมกระบวนการสันติภาพ” (มุฮัมมัดอาบูป ปาทาน, 2558)

แม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบาย แนวทางในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่จังหวัดปัตตานี แต่ดูเหมือนว่าเหตุการณ์ความไม่สงบจะไม่ได้ลดความรุนแรงลง และยังมีกรณีการก่อเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง รัฐบาลควรมีบทบาทเข้ามาจัดการช่วยเหลือคนในพื้นที่ โดยส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีทหารเข้ามาคุ้มครองคนในพื้นที่ให้มากขึ้น มีความเข้มงวดในการตรวจสอบเรื่องความปลอดภัย ชาวบ้านอาจเข้ามาช่วยดูแลร่วมกับภาครัฐ รวมถึงการเพิ่มเงินค่าเสี่ยงภัย สมาพันธ์ควรสร้างบทบาทให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นรูปธรรม จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ควรจัดตั้งองค์กรเพื่อมาดูแลเรื่องนี้โดยเฉพาะตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อให้ความช่วยเหลือเยียวยาครูที่ได้รับผลกระทบ ควรมีความเข้มงวดในการตรวจตรา สำนวญหมู่บ้าน...”

(ฟุดดิน, 2559, กุมภาพันธ์ 19, สัมภาษณ์)

นอกจากนั้นยังพบว่า บางความคิดเห็นควรให้หน่วยงานและเครือข่ายที่เป็นองค์กรจัดตั้งเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือวิธีการป้องกันตัวเอง หรือมีกลไกการต่อสู้ต่อรองระดับเครือข่าย สมาพันธ์ควรให้ความช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรมมากกว่าที่เป็นอยู่ เช่น การลงโทษผู้ที่สร้างสถานการณ์ความไม่สงบจนกระทั่งเกิดเหตุสลดใจทำให้ครูและนักเรียนกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรงดังคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...เครือข่ายควรรวมตัวกันให้ครูสามารถพกพาเครื่องป้องกันตัวได้ หรือควรให้ครูสวมชุดเกราะกันกระสุนปืน ตลอดจนควรจัดให้มีทหารตามจุดต่างๆ ให้มากกว่าเดิม เพื่อดูแลในเรื่องการเดินทางไปกลับในสถานที่ต่างๆ และควรเพิ่มกล้องวงจรปิดให้มากขึ้นเพิ่มโทษแก่กลุ่มผู้ก่อเหตุการณ์ร้ายสูงสุดขั้นประหารชีวิต ไม่มีการลดโทษ และไม่ฟังเหตุผลหรือข้อแก้ตัวใด ๆ...”

(ฟาดีล, 2558, มีนาคม 12, สัมภาษณ์)

“...มีข่าวครูถูกยิง ระเบิด เฆาโรงเรียน ทำให้ครูและนักเรียนไม่ปลอดภัย ปัญหาที่ตามมา คือ เด็กเรียนไม่ทันพื้นที่อื่น การให้ทุกโรงเรียนหยุดสอนไม่ใช่ทางแก้ปัญหาก็ถูกจุด สมาพันธ์ หรือรัฐบาลควรมีมาตรการที่เข้มงวดมากกว่านี้...”

(สุนัย, 2558, มีนาคม 12, สัมภาษณ์)

“...ควรมีมาตรการจากหน่วยงานโดยจะต้องรู้ต้องเตรียมพร้อมสำหรับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น

และจะต้องมีการใช้อาวุธ อุปกรณ์เป็นส่วนหนึ่งเพื่อความปลอดภัยหากต้องเจอสถานการณ์ และควรให้รัฐบาลช่วยเหลือโดยมีการคุ้มครองครูที่จะต้องเดินทาง และให้มีการฝึกการใช้อาวุธให้กับครูเพื่อที่จะใช้ในการป้องกัน ให้มีการจัดชุดดูแลครูตลอดการปฏิบัติงานและตลอดการดำรงชีวิตปัจจุบัน...”

(อุดมศักดิ์, 2559, มีนาคม 18, สัมภาษณ์)

“...รัฐควรมีที่พักให้ครูอยู่ในชุมชนที่มีคนคอยเป็นหูเป็นตาเยอะ มีทหารตำรวจดูแลระยะเวลาเดินทางไปไหนควรมีคนคุ้มกัน ไม่เดินทางไปเปลี่ยวหรือจุดเสี่ยง และรัฐบาลควรเพิ่มสวัสดิการ และให้การดูแลด้านความปลอดภัยอย่างจริงจัง โดยจัดชุดทหารตำรวจดูแลครูเป็นรายคนไปเลย เพราะถือว่าครูนั้นได้เสียสละมาทำหน้าที่ครูในจุดนี้แล้ว ทางรัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ก็ต้องดูแลเป็นอย่างดี...”

(วิภาวดี, 2559, มีนาคม 18, สัมภาษณ์)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าครูที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดปัตตานีส่วนหนึ่งจะต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของพื้นที่ คือ จะต้องมีการระมัดระวังตัวอยู่เสมอ เพื่อเตรียมความพร้อมเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดและอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน ในอีกส่วนหนึ่งควรมีมาตรการจากระดับที่สูงขึ้นไป เช่น เครือข่ายสมาพันธ์ให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้ต่อรอง

2. ครูกับการต่อรองภายใต้นโยบายฝ่ายทหาร

การที่ครูเลือกใช้วิธีการต่อรองภายใต้นโยบายทหารเป็นทางเลือกหนึ่งในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ทั้งนี้เนื่องจากการเดินทางไป-กลับระหว่างโรงเรียนและบ้าน โดยเฉพาะโรงเรียนในพื้นที่เสี่ยงเป็นสิ่งที่ครูจะต้องรับความช่วยเหลือจากนโยบายฝ่ายทหารที่เข้ามามีบทบาทในพื้นที่มากมาย ดังเช่นกรณีที่ครูในโรงเรียนต่างๆ จำเป็นจะต้องให้ทหารดูแลเพื่อความปลอดภัย โดยมีการนัดหมายเวลาในแต่ละวันว่าจะต้องเดินทางเวลาใด และมีการกำหนดสถานที่นัดพบเพื่อเดินทางพร้อมกัน โดยกำหนดการเดินทางขาไปเวลา 08.00 น. ที่จุดนัดพบ จากนั้นทหารจะนำขบวนครูไปด้วยกันทั้งหมดจนถึงโรงเรียนปลายทาง ขากลับออกจากโรงเรียนเวลา 15.30 น. ดังเช่นครูโรงเรียนแห่งหนึ่งซึ่งพักในเขตเมืองปัตตานีจะรวมตัวกันที่วัดนอกเมือง จากนั้นทหารจะนำขบวนไปส่งยังโรงเรียนเขตมลายู ขากลับส่งที่วัดเช่นเดียวกัน แล้วแยกย้ายกลับบ้าน ส่วนครูอื่นๆ อาจไปโดยลำพังปราศจาก

ทหารควบคุม เพราะเห็นว่าปลอดภัยกว่า อย่างไรก็ตาม ครูส่วนใหญ่พอใจให้ทหารอยู่เป็นจุดเป็นระยะ ๆ ตามข้างถนนมากกว่านำขบวน การไปโดยมีทหารนำขบวนอาจได้รับผลกระทบเมื่อทหารถูกทำร้าย บางครั้งเป็นเพราะความเกรงใจ การไปตามลำพังก็รู้สึกทำลายความตั้งใจของเจ้าหน้าที่ด้วยเช่นกัน ดังคำสัมภาษณ์ว่า

“...บางทีหนูก็บอกทหารไม่ต้องมานะ แต่พอจับมอเตอร์ไซด์ เขาก็เข้ามาเริ่มดูแลเรา เรามั่นใจ แต่เขารู้สึกผิดถ้าเขาไม่ตามเรามา”

(ชุตินา, 2559, พฤศจิกายน 9, สัมภาษณ์)

การที่ทหารให้ความช่วยเหลือในการดูแลความปลอดภัยหน้าโรงเรียนหรือระหว่างทางที่นักเรียนเดินทางมาโรงเรียนจึงเป็นการสร้างกลไกการต่อสู้ต่อรองระดับกลุ่มอีกหนทางหนึ่ง ถึงแม้ครูและนักเรียนจะหวาดกลัวว่าอยู่ใกล้ทหารแล้วจะไม่ปลอดภัย แต่ก็ยังเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ไม่ยอมจำนน การเดินทางเพื่อความอยู่รอดของครู คือ การเลือกที่จะไปในช่วงเวลาที่ยังปลอดภัยเส้นทางตามตารางเวลา เพื่อให้ครูเกิดความปลอดภัยและได้มีการประชุมกันที่อำเภอให้มีทหารบล็อกเส้นทางในช่วงเช้า เวลา 08.00-09.30 น. ช่วงเย็นเวลา 15.00-16.30 น.

นอกจากนั้นยังพบว่า ครูบางคนจะสั่งซื้อเสื้อเกราะแบบอ่อนมาใช้สวมใส่ป้องกันกระสุน ราคาประมาณ 13,000 บาท หาซื้อไว้ใช้เอง เขตการศึกษาเป็นคนจัดการสั่งซื้อให้ ส่วนรถยนต์ที่ใช้จะเป็นรถกันกระสุนโดยประมูลมาจากกรุงเทพฯ นอกจากนั้นครูยังสั่งซื้อปืนโดยขอใบอนุญาตครอบครองและพกพาด้วย แต่จะได้ใบอนุญาตจากหน่วยงานหนึ่ง ซึ่งจะมีการไปเรียนยิงปืนที่สนามยิงปืนด้วย นอกจากนั้นทหารก็จะให้ครูไปฝึกปีละ 2 ครั้ง ทั้งนี้ด้วยความสมัครใจ

3. ครูกับการต่อรองผ่านพื้นที่ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ

การสร้างกลไกการต่อสู้ต่อรองของครูร่วมกับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ครูจะช่วยเป็นหูเป็นตาให้กับชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ บางครั้งครูจะอาศัยความคุ้มครองจากชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ โดยร่วมเป็นเครือข่ายข้อมูลจากด่านหรือเวรยามที่มีการตั้งด่านสกัด การจัดพื้นที่รักษาความปลอดภัยในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงหรือความเปราะบาง เช่น พื้นที่โรงเรียน สถานที่ราชการ พื้นที่เส้นทางเปลี่ยวไม่ค่อยมีใครผ่านไป-มา หรือพื้นที่ที่เป็นแหล่งรวมผู้คนอย่างเช่นที่ตลาดหรือศูนย์การค้า ร้านค้าในเขตเมืองที่มีคนพลุกพล่านจะมีหน่วยงานภาครัฐให้ความสนใจเป็นพิเศษ อาจจัดทำเป็นพื้นที่เซฟตี้โซน หรือให้มีทหารตั้งด่าน หรือลาดตระเวน

ผ่านบ่อยครั้ง สำหรับในพื้นที่ชุมชนความเป็นชุมชนเองได้มีการระมัดระวังคนแปลกหน้าที่เข้ามาในหมู่บ้าน โดยเฉพาะหมู่บ้านของครูที่อยู่ในพื้นที่สีแดง ชุมชนยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ครูร่วมกับคนในชุมชนวางแผนป้องกันตนเอง มีการแบ่งเวรยามโดยไม่มีตัวตน จัดเวรยามประจำทางเข้าหมู่บ้าน 3 ทาง เวรยามมีอยู่ทั้ง 3 จุด ถ้ามีคนแปลกหน้าทางหนึ่งอีกสองทางจะรู้ผ่านมือถือ ทุกคนพกปืนแต่ใช้เพื่อเฝ้าระวังควบคุมไปกับการสังเกต การระบายผ่านสื่อ เป็นการแปลงความคิด ความอัดอั้นสู่สื่อต่างๆ แทนการเผชิญหน้า เพราะจะมีผลในการสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว ระบายความในใจได้มากกว่า หรือแจ้งข่าวให้เพื่อนครูระวังอันตรายอย่างเงียบๆ ผ่านโทรศัพท์มือถือ เช่น กรณีข่มขู่จะมีการยิงครู การลอบวางระเบิดจากสายข่าวทหาร โดยอาจแจ้งด้วยวาจาหรือถ่ายรูปลงโซเชียลมีเดีย

4. การต่อรองด้วยการดูแลตนเองของครูที่ไม่ยอมจำนน

การถูกสถาปนาความเป็นอื่นของครูในบริบทรัฐชาติไทยหรือการทำให้ครูกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรง เพื่อนำครูมาต่อรองกับสถานการณ์บางอย่างกับรัฐชาติไทย ทำให้ครูเกิดความหวาดกลัว และขวัญเสีย แต่อย่างไรก็ตามครูได้พยายามดูแลตนเอง เพื่อให้เกิดความปลอดภัย ซึ่งครูไม่ยอมจำนนที่จะตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง หรือถูกทำให้กลายเป็นอื่น การไม่ยอมจำนน ครูมีวิธีการที่ต่อสู้ต่อรองนั้นคือการคอยหมั่นตรวจสอบและเฝ้าระวังภัยตลอดเวลา จากเดิมที่ใช้ชีวิตอย่างสุขสบาย ไม่พะวงกับเหตุร้ายนักต้องปรับวิถีคิดใหม่ เหตุรุนแรงอาจเกิดใกล้ตัว เรียนรู้ที่จะปรับตัวกับการใช้ชีวิตในแต่ละวันสิ่งใดต้องเฝ้าระวังเพื่อรับผลกระทบน้อยที่สุด เช่น การตื่นเข้าพยายามสังเกตสิ่งผิดปกติรอบบ้านไม่ประมาท หูไวตาไว ความกังวลก็มีส่วนให้ตัวเราช่วยระแวดระวังภัย แต่บางครั้งเห็นสิ่งเล็กๆ น้อยๆ กลายเป็นเรื่องใหญ่ เช่น กิ่งไม้หล่นระหว่างขับรถคิดว่าเป็นระเบิด หรือมีคนขับรถตามมาข้างหลัง อาจเป็นการใช้ถนนร่วมกัน แต่ครูคิดว่าเป็นคนร้ายก็พยายามหนี

การป้องกันตนเองเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งที่ต้องทำเพื่อให้สามารถอยู่รอดได้ท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลาย ดังเช่น ครูซึ่งสอนอยู่โรงเรียนพื้นที่สีแดง เคยมีเหตุการณ์ร้ายในโรงเรียน หากโรงเรียนอยู่ต่างอำเภอไม่ไกลจากเมืองมากนักก็จะใช้ชีวิตเข้าบ้านอยู่ในเมือง ยอมรับสภาพที่จะต้องเดินทางไป-กลับระหว่างบ้านกับโรงเรียน ถึงแม้เงินเดือนจะไม่มาก เพราะเป็นครูช่วยสอน แต่ก็ยังดีกว่าอยู่ในพื้นที่ แม้ว่า จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ แต่ก็ช่วยให้คลายความกังวลได้บ้าง การอยู่ในเมือง นอกจาก

ปลอดภัยแล้วยังสะดวกต่อการหาอาหารรับประทาน หรือหาซื้อข้าวของเครื่องใช้ได้สะดวก เจ็บป่วยไม่สบายก็สามารถเข้าโรงพยาบาลได้ทันที (อัน, 2559, กุมภาพันธ์ 14, สัมภาษณ์)

นอกจากนั้นยังพบว่า ครูไทยพุทธที่อาศัยอยู่ท่ามกลางมุสลิม การใช้ชีวิตประจำวันกับเพื่อนบ้านโดยรอบที่เป็นมุสลิม ครูจะต้องมีวิธีการป้องกันตัวเองของครู คือการไม่แสดงความลำเอียง มีเช่นนั้นจะถูกโจมตีจากฝ่ายตรงข้ามเป็นข้ออ้างให้อีกฝ่ายหนึ่งสามารถเพ่งเล็งได้ ดังที่ครูไทยพุทธของโรงเรียนแห่งหนึ่ง ในจังหวัดปัตตานีถูกเชิญมาไกล่เกลี่ยกรณีวิวาทะขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับ นายก อบต. ซึ่งอยู่ในชุมชนมุสลิมเช่นกัน ครูจะต้องวางตัวไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งและดำเนินการอย่างสุจริตรอบคอบ และหากมีพี่น้องเป็นตำรวจทหารก็ไม่ต้องการให้แสดงตัว หรืออาจหาวิธีป้องกันตนเองเช่นหาเสื้อเกราะ หรืออาวุธไว้ป้องกันตนเอง รมัดระวังในการเดินทางไปไหนมาไหนในพื้นที่เสี่ยงดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“...เขาให้ไปเป็นคนกลาง กลัวว่าถ้าเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะทำให้เกิดอันตรายแน่ ผลของการไกล่เกลี่ยทำให้สองฝ่ายยุติลงได้...”

(นวพร, 2558, ธันวาคม 8, สัมภาษณ์)

“...หากเรามีพี่น้องที่เป็นตำรวจหรือทหารไม่ให้นำมาที่โรงเรียนเพราะจะเป็นจุดสนใจ คนที่ถูกยิงบางครั้งก็เพราะมีพี่น้องเป็นทหารพราน ซึ่งมีชื่อปรากฏอยู่ในบัญชี ทำให้เรามีความเสี่ยงด้วย...”

(สุขสวัสดิ์, 2559, มิถุนายน 20, สัมภาษณ์)

“...มีคนร้ายไปถามทะเบียนรถ บังเอิญสีรถของผมใกล้เคียงกับสีรถผู้อำนวยการ จึงรับเคราะห์แทน...”

(สมะแฉ, 2559, มกราคม 20, สัมภาษณ์)

“...เคยมีโทรศัพท์โทรมาขู่ว่าจะไม่กล้าออกจากบ้าน แต่ทำใจว่าอะไรจะเกิดมันก็เกิด บางครั้งคิดว่าเมื่อออกจากบ้านไม่รู้ว่าจะถึงโรงเรียนหรือเปล่า หรือเมื่อออกจากโรงเรียนไม่รู้ว่าจะถึงบ้านไหม เครียด แต่ก็พยายามหาวิธีป้องกัน เช่น มีเสื้อเกราะแขวนบนรถ กระจกที่นั่งคนขับ ที่นั่งด้านหน้าซ้ายขวา ฝีกซ้อมยิงปืนขอใบอนุญาตพกพา...”

(สำเร็จ, 2559, มกราคม 25, สัมภาษณ์)

การหลีกเลี่ยงวัตถุหรือสถานที่เสี่ยง จากรายงานข่าวการวางระเบิดเกิดขึ้นหลายรูปแบบ หลายสถานที่ เช่น คาร์บอม

ถังขยะ ตามศูนย์การค้า หน่วยราชการ ทำให้ครูพยายามหลบเลี่ยงไม่เข้าไปใกล้ ใช้เวลาไม่นานกับการอยู่ใกล้บริเวณพื้นที่เสี่ยง เช่น ไม่เข้าไปใกล้รถยนต์นาน ๆ ไม่รับประทานอาหารตามร้านงดเที่ยวสถานบันเทิง จ่ายตลาดรีบไปรีบกลับ ครวนิ่งเฉยในเรื่องบาดหมาง โดยเฉพาะระหว่างไทยพุทธกับมุสลิม ไม่พูดคุยถึงความขัดแย้งที่ทำให้เกิดความรุนแรง (เช่น การลอบวางระเบิด) กับเพื่อนบ้านชาวมุสลิม แม้สิ่งนั้นมีเหตุผลที่พิสูจน์ได้จริง ถูกต้องตรงกับที่เคยคิดไว้แต่บางสถานการณ์เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ครูจึงเลือกที่จะเงียบเฉย ดังกรณีครูบางคนเคยถูกยิงในจังหวัดปัตตานี บางครั้งเกิดเหตุการณ์ทำให้ครูไม่ปลอดภัย หน่วยงานภาครัฐควรหาความช่วยเหลือ เพราะบางเหตุการณ์เกินวิสัยที่ครูจะรับมือได้ ตามคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ครูไม่ควรไปไหนมาไหนโดยลำพัง ควรมีที่พักใกล้ ๆ สถานศึกษา และกลุ่มครู ผู้นำชุมชน และรัฐควรมีสถานที่ที่พักใกล้สถานศึกษาให้ครู และก็ควรมีเจ้าหน้าที่ที่เป็นหน่วยงานที่มาตรวจตรายามวิกาล...”

(ปัญญา, 2558, มีนาคม 20, สัมภาษณ์)

“...ครูควรมีวิธีป้องกันตัวโดยหลีกเลี่ยงแหล่งที่มีคนเยอะ หรือทหาร ตำรวจตามสถานที่ต่าง ๆ เพราะพวกนี้มักจะกลายเป็นเป้า และควรใช้เส้นทางการเดินทางที่ปลอดภัยและควรพกปืนไปด้วยก็ดี ส่วนกลุ่มครู/ผู้นำชุมชน/รัฐควรช่วยเหลือโดยให้ความดูแลอย่างปลอดภัยและคุ้มครองครู...”

(แจ่มใส, 2559, มกราคม 5, สัมภาษณ์)

“...ป้องกันตัวโดยไม่สวมชุดข้าราชการครู นอกเวลาทำงานอาจตกเป็นเป้าหมาย ใช้ถนนที่ปลอดภัย พกอาวุธป้องกันตัวเมื่อฉุกเฉิน ไม่กลับบ้านค่ำมืด ผู้นำชุมชน ภาครัฐควรช่วยเหลือโดยการจัดให้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจมาดูแลให้มากขึ้นและทั่วถึง รัฐบาลควรให้งบซื้อเครื่องตรวจจับ ตั้งกฎหมายลงโทษอย่างรุนแรง จับกุม ติดตามอย่างจริงจัง ผู้นำชุมชนต้องจัดประชุมการเฝ้าระวัง ครูช่วยกันดูแลกันให้ดี...”

(แจ่มจรัส, 2559, มกราคม 5, สัมภาษณ์)

“...ครู ญาติพี่น้องครู หวาดกลัว นักเรียนเลยไม่มีครูสอนหนังสือ ครูเลยหลีกเลี่ยงการลงไปสอนอยู่ในพื้นที่ที่อยู่ในเขตอันตราย รัฐก็ไม่เอาจริงเอาจ้งกับการดูแลหรือจัดการปัญหาจริง ๆ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ ชาวต่างชาติไม่กล้าเข้ามาลงทุน บางราย

ถอนหุ่นออกไป รัฐควรเข้ามาดูแล ชาวบ้านต้องช่วยกัน
ดูแล...”

(ปารมี, 2559, มกราคม 25, สัมภาษณ์)

“...ครูมีการป้องกันตัวเอง มีอาวุธประจำกาย
ติดตัว ไม่ควรไปไหนมาไหนคนเดียว และควรจัดชุด
ทหารรับ-ส่งครู เท่าที่เห็นวันนี้รัฐก็ยังไม่ทำอะไร
ทำได้แค่ชดเชยค่าเสียหาย ตอบแทนครอบครัว
ผู้เสียชีวิต...”

(สมใจ, 2559, มีนาคม 20, สัมภาษณ์)

“...ครูไม่กล้าลงพื้นที่ที่มีความเสี่ยง ต้อง
ระมัดระวังตัว สังเกตสิ่งผิดปกติ หากมีความกังวล
ก็ต้องแจ้งเจ้าหน้าที่ของรัฐมาช่วยดูแล ตำรวจ ทหาร
หรืออาสาสมัคร รัฐควรให้ความช่วยเหลือ และให้ความ
เชื่อถือแก่ครูว่า ครูจะปลอดภัยไม่ว่าจะเป็นวิธีใด ๆ ก็ตาม
เพราะครู คือ แม่พิมพ์ของชาติ...”

(สัมพันธ์, 2559, มีนาคม 21, สัมภาษณ์)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การเกิด
เหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดปัตตานีหรือแม้แต่พื้นที่
สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากหลาย ๆ เหตุการณ์ที่ผ่านมา
นำมาซึ่งความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐที่เหมาะสม
และการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดการสูญเสีย
น้อยที่สุด และก่อให้เกิดวิธีการป้องกันตัวของครูในการดูแล
ตัวเอง ทั้งการดำเนินชีวิตอย่างระมัดระวังเพื่อที่จะปรับตัว
เพื่อความอยู่รอดในพื้นที่สามจังหวัดได้ และส่งผลให้เกิด
การเอาใจจริงเอาใจของภาครัฐในการที่จะดูแลแก้ไขปัญหาของ
สามจังหวัดชายแดนใต้

นอกจากนั้นยังพบว่า ความคิดเห็นของ ไส้ละ และ
โรหนับ มีความคิดเห็นว่าคุณในหน้าที่ควรได้จัดการตนเอง
โดยให้เอาคนของภาครัฐที่เป็นคนนอกออกไป ยิ่งเข้ามายุ่ง
มากปัญหายิ่งแก้ไม่จบ ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้

“...ภาครัฐไม่ควรเข้ามา มีบทบาทในพื้นที่
ควรให้คนในพื้นที่ดูแลจัดการตนเองมากกว่า...”

(ไส้ละ, 2559, กุมภาพันธ์ 19, สัมภาษณ์)

“...เอาคนของรัฐออกไป คนนอกที่ไม่ใช่คน
ในพื้นที่ไม่ควรเข้ามายุ่ง ยิ่งเข้ามาเยอะก็มีแต่ปัญหา
ให้คนในพื้นที่ดูแลตนเอง ให้มันรู้ไปว่าชาวบ้านเขาจะ
ฆ่ากันเอง เขาอยู่กันมาตั้งเท่าไรแล้ว..”

(โรหนับ, 2559, กุมภาพันธ์ 19, สัมภาษณ์)

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการแก้
ปัญหาของคนในพื้นที่ที่เข้ามาช่วย อาจทำให้บางเรื่อง
เลวร้ายขึ้นอีก ควรให้คนในพื้นที่แก้ปัญหาตนเอง เพราะเข้าใจ
ในวัฒนธรรมของตนเองมากกว่าคนนอก ซึ่งเข้ามาช่วย
แก้ปัญหาโดยไม่ได้มีการศึกษา หรือทำความเข้าใจวัฒนธรรม
ของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นวัฒนธรรมมลายู

■ สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีทหาร ตำรวจ
ที่มาจากพื้นที่อื่นเข้ามาดูแลคุ้มครองความปลอดภัย คนใน
พื้นที่ให้มากในขณะที่คนบางกลุ่มกลับไม่ต้องการให้ทหาร
ซึ่งเป็นคนนอกเข้ามาให้ความดูแลคนในพื้นที่ ทั้งนี้เป็นเพราะ
การแก้ปัญหาของคนในพื้นที่ที่เข้ามาช่วย อาจทำให้บาง
เรื่องเลวร้ายขึ้นอีก ควรให้คนในพื้นที่แก้ปัญหาตนเองที่เป็น
เช่นนี้เนื่องจาก คนที่มาจากท้องถิ่นอื่นอาจจะไม่เข้าใจใน
วัฒนธรรมของคนในพื้นที่ปัตตานี ซึ่งอาจไปสร้างความขัดแย้ง
โดยไม่ได้ตั้งใจ และอาจทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันจนปัญหา
ลุกลามมากขึ้นจนเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงได้ ซึ่งมี
ผลกระทบต่อคนที่อยู่อาศัย กลายเป็นปมปัญหาที่สะสม
ในพื้นที่ ความขัดแย้งในกลุ่มคนต่างวัฒนธรรมอาจสร้าง
ปัญหาให้ใหญ่โตได้ ซึ่งเป็นเรื่องของโครงสร้างผู้กระทำการ
ในงานศึกษาของ เซษฐา พงษ์หัตถ์ (2548) ซึ่งผู้วิจัยมองว่า
ครูเป็นผู้ถูกกระทำภายใต้โครงสร้างของประเทศไทย แต่ใน
ขณะเดียวกันครูก็สามารถกลายเป็นผู้กระทำการได้หากมี
การต่อรองเกิดขึ้น

นอกจากนั้นการที่กลุ่มเป้าหมายเป็นครูเป็นการมองว่า
ครูเป็นตัวแทนของชาติ ซึ่งอาจเป็นปัญหาที่มากกว่าปัญหา
ของคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมหรือแตกต่างทาง
ศาสนา แต่เป็นการนำรัฐชาติมาขีดเส้นพรมแดนโดยใช้
กลุ่มชาติพันธุ์เป็นตัวแบ่งเส้นพรมแดน การต่อรองของครู
จึงเป็นการต่อรองกับความเป็นรัฐชาติ ทั้งนี้เนื่องจากครูเป็น
กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับคนในพื้นที่ซึ่งความจริงแล้ว
ไม่ควรจะเป็นเป้าหมายของความรุนแรง แต่ในทางตรงกันข้าม
ครูกลับถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากครู
เป็นคนที่มีความสำคัญในการให้การศึกษาแก่เยาวชนใน
พื้นที่จังหวัดปัตตานี หากไม่มีครูก็จะทำให้การศึกษาของ
คนในพื้นที่ด้อยคุณภาพลง ซึ่ง de Certeau (1985) มองว่า
ในปฏิบัติการประจำวันมีการปฏิสัมพันธ์ที่ต้องค้นหาสภาพ
ปัญหาในแต่ละสถานการณ์ ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการ
ปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความชัดเจน เป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ที่
ซ่อนรายละเอียดและข้อจำกัด ตลอดจนจำนวนปฏิบัติการใน
การปฏิสัมพันธ์ว่ามีความหมายหรือมีนัยสำคัญอย่างไร ซึ่ง

การที่ครูถูกทำให้กลายเป็นเครื่องมือ เพราะครูเป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติการประจำวันที่มีปฏิสัมพันธ์กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เช่นเดียวกับงานศึกษาของ Kongpanichkul และ Boonprakarn (2011) ถึงแม้จะมีแนวคิดในการนำกล้องวงจรปิดมาใช้เนื่องจากต้องการสร้างความแปลกใหม่และจุดเด่นของโรงเรียนเพื่อดึงดูดความสนใจให้ผู้ปกครองหันมาสนใจโรงเรียนใหม่ และยังเป็นการใช้กล้องวงจรปิดควบคุมพฤติกรรมกรรมการจัดการเรียนการสอนของคุณครู ในงานนี้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของครู ผู้บริหาร นักเรียนและผู้ปกครองที่ต่างนำกลยุทธ์ออกมาใช้ในการเป็นเครื่องมือในการควบคุมจัดการ

การแสดงพลังและการสร้างกลไกการต่อรองจากคนในพื้นที่เกิดจากการที่ครู โรงเรียน นักเรียน และผู้คนที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงทำให้มีการรวมกลุ่มครูในพื้นที่ตั้งเป็นสมาพันธ์ และสภาประชาสังคมชายแดนใต้ เพื่อให้สามารถรวมกลุ่มของครู หรือองค์กรต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ได้มีพลังในการต่อสู้ ซึ่งพบว่าหากเกิดผลกระทบกับครูหรือนักเรียน เช่น เหตุการณ์เผาโรงเรียน หรือครูถูกยิงเสียชีวิต ทางสมาพันธ์ครูก็สามารถที่จะทำการเรียกร้องและมีมติสั่งปิดโรงเรียน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจที่แสดงพลังหรือการต่อรองภายใต้นโยบายทหารที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือในการเดินทางของครูระหว่างบ้านกับโรงเรียน การบล็อกเส้นทางในการเดินทาง การตั้งด่านสกัดตรวจทั้งของทหาร ตำรวจ โรงเรียน และชุมชน เพื่อให้สถานการณ์ความรุนแรงได้คลี่คลายลงได้บ้างถือเป็นการต่อรองที่ครูอาศัยเครือข่ายนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดได้ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรง แต่อย่างไรก็ตามครูก็ได้ปกป้องตนเองจากสถานการณ์ความรุนแรง ไม่ยอมจำนนต่อสิ่งที่ครูถูกทำให้เป็นเหยื่อ โดยการระมัดระวังตนเอง การหาอาวุธไว้ป้องกันตนเอง หรือการเลือกที่จะไม่ไปในพื้นที่เสี่ยงเลือกที่จะมีชีวิตอยู่อย่างไม่ยอมจำนนต่อเหตุการณ์ความไม่สงบการใช้ชีวิตในแต่ละวันของครูจึงเป็นการต่อรองที่จะมีชีวิตรอด ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากการที่จะต่อรองให้มีชีวิตรอดบางครั้งต้องอาศัยเครือข่ายที่กว้างขวางกว่ามีพลังมากกว่ามาให้ความช่วยเหลือ ในขณะที่เดียวกันในระดับปัจเจกชนก็ต้องอาศัยการพึ่งตนเองเป็นหนทางสำคัญและจำเป็นที่จะต้องนำมาใช้ในการต่อรอง ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (2552) ได้ใช้แนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันมาผนวกกับแนวคิดข้ามชาติของคนส่วนน้อยเพื่ออธิบายชีวิตของแรงงานข้ามแดนที่นำเอาศีลธรรมที่เป็นพื้นฐานระบบเศรษฐกิจแบบเดิมมาต่อรอง เช่นเดียวกับงาน

ศึกษาของ เกตติวา บุญปราการ และคณะ (2557) ได้อธิบายถึงปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของของจิวในฐานะพื้นที่ต่อรองของแรงงานข้ามชาติ โดยให้ความช่วยเหลือในเรื่องพื้นที่พักพิง ฝึกทักษะการเย็บจักร หางานให้ทำ การช่วยทำคดี ตลอดจนการให้ความรู้ในเรื่องสิทธิมนุษยชน สิทธิแรงงาน ซึ่งใช้เป็นกลไกในการต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐ และเจ้าของสถานประกอบการที่เอาเปรียบแรงงานข้ามชาติ ในขณะที่งานศึกษาของ เกตติวา บุญปราการ (2559) ถึงแม้ผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนไปตั้งเบซาร์ไทย-มาเลเซีย จะเป็นกลุ่มคนที่มีทุนสูงในการทำการค้าชายแดน แต่ก็ยังมีอำนาจที่เหนือกว่า นั่นคือ กฎระเบียบของรัฐบาล และหลักการของศาสนาอิสลาม ซึ่งผู้ค้ามุสลิมที่ข้ามแดนไปค้าขายยังไปตั้งเบซาร์มาเลเซีย ได้อาศัยเครือข่ายต่อรองกับกฎระเบียบของรัฐบาล และการดำเนินกิจกรรมทางการค้าที่พยายามจะต่อรองกับหลักการของศาสนาอิสลาม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องช่องทางในการค้าขายหรือราคาสินค้าข้ามแดน การบริโภคเสื้อผ้าข้ามแดนจากไทยไปมาเลเซียของคนมาเลเซียที่มีการต่อรองกับความทันสมัยและหลักการศาสนาอิสลาม

■ เอกสารอ้างอิง

- เกตติวา บุญปราการ. (2559). *ผู้ค้าข้ามแดนไทย-มาเลเซียและพื้นที่ชีวิตในตลาดป่าตั้งเบซาร์*. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เกตติวา บุญปราการ, เจตน์สฤณี สังข์พันธ์, เบญจพร ดีขุนทด, และ นันทรัฐ สุริโย. (2557). "ดอกไม้แห่งจุงอรุณ": พื้นที่ต่อรองของแรงงานข้ามชาติและความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจชายแดนไทย-พม่า. *วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ฉบับสหวิทยาการ*, 31(3), 39-62.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2548). *โครงสร้าง-ผู้กระทำ (Structure-agency)*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. (2552). กลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานข้ามชาติจากชายแดนกัมพูชา-ลาวที่ทำงานในประเทศไทย ภายใต้กระแสการพัฒนาอนุภาคลุ่มน้ำโขง. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 5(2), 26-38.
- ชากีย์ พัทธ์คัมพล. (2560). *บทสำรวจการศึกษาความขัดแย้งและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในรอบทศวรรษ (พ.ศ.2547-2557)*. สงขลา: สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ชาธิ์พ ตาเฮอร์. (2557). *ด่านจุดตรวจทหาร: พื้นที่ของการครอบครองและการสร้างความเป็นอื่นให้กับคนเดินทางในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.

- ชาห์ฟา ตาห์, และ เก็ดถวา นุญปรการ. (2556). *การเปลี่ยนพื้นที่ถนอมผู้พื้นที่ด้านจุดตรวจใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้*. ในเอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติ เพื่อนำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตวิทยาลัย ครั้งที่ 5 ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.
- ทีมข่าวอิสรา. (2555, ธันวาคม 31). ไฟใต้ 107 เดือน-เจ็บ ตายทะลุ 1.4 หมื่นราย. สืบค้นจาก <http://www.isranews.org/south-news.html>
- ปัทมิตา หนูสันทด, และ อะหมัด รามันห์สิริวงค์. (2556, มกราคม 23). ยิงครูดับคาโรงอาหารที่บาเจาะ-ซึ่งรถหนีซ้ารอยเหตุฆ่า 2 ศพที่มายอ. สืบค้นจาก. <https://www.isranews.org/content-page/67-south-slide/18975sp-259240422.html>
- มุฮัมมัดอายุบ ปาทาน. (2558, ธันวาคม 12) สภาประชาสังคมใต้ได้ประธานคนใหม่ พร้อมลุยยุทธศาสตร์ยุติธรรมสันติภาพเชื่อมอาเซียน. สืบค้นจาก <http://www.deepsouthwatch.org/dsj/7852>.
- ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธ. (2551). 'ปาเยาะห์เนาะยาดินาญ' (มันยากที่จะเป็นนาย): ความเป็นชาติพันธุ์ ความหมาย และการต่อรองของมลายูในชีวิตประจำวัน (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี, และ สุกรี หลั่งปุเต๊ะ. (2551). *การปกครองท้องถิ่นแบบพิเศษในจังหวัดชายแดนภาคใต้: รายงานโครงการวิจัยการปกครองท้องถิ่นในจังหวัดที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์*. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. (2558, มกราคม 28). วางเพลิง 6 โรงเรียนในปัตตานี-DSID สรุปรเหตุกันยายน ตาย 22 เจ็บ 38. สืบค้นจาก <https://deepsouthwatch.org/dsj/th/6257>
- สุทธิพงศ์ พรหมไพจิตร, เทียนนันทน์ วนิชสุภาวงศ์, และ ปุณวัฒน์ อุบล. (2539). *รายงานการประเมินผลโครงการทัศนศึกษา*. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สุธารินทร์ คุณผล. (2550). เรื่องของชีวิตประจำวัน. *รัฐศาสตร์สาร*, 28(2), 113-146.
- อดิศร เกิดมงคล. (2554). *แรงงานข้ามชาติชาวปะโอจากพม่าในกรุงเทพฯ: ชีวิตข้ามพรมแดนบนพื้นที่ของอำนาจและการต่อรอง*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, เลาะ แวอุเซ็ง, อะหมัด ยี่สุนทรอง, กาเดร์ สะอะ, สุทธิศักดิ์ ดือเราะ, สุกรี หลั่งปุเต๊ะ, ... ตูแวคอลลีเยาะ กาแบ. (2549). *ความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้*. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- Cornish, A. (1997). *Whose place is this?: Malay rubber producers and Thai government officials in Yala*. Bangkok: White Lotus.
- de Certeau, M. (1985). *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press.
- Dorairajoo, S. D. (2002). No fish in the sea: Thai Malay tactics of negotiation in time of scarcity (PhD dissertation). The department of anthropology, Harvard University, Cambridge.
- Jerryson, M. K. (2011). *Buddhist fury: Religion and violence in Southern Thailand*. New York: Oxford University Press.
- Kongpanichkul, L., & Boonprakarn, K. (2011). *Closed-circuit television camera: From its definitions and the power of surveillance to body discipline*. In The 3rd International Conference on Humanities and Social Sciences of Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Songkhla.
- McCargo, D. (2009). The politics of Buddhist identity in Thailand's Deep South: The demise of civil religion? *Journal of Southeast Asian Studies*, 40(1), 11-32.
- Scott, J. C. (1985). *Weapons of the weak: Everyday forms of Peasant Resistance*. London: Yale University Press.
- Unno, A. (2011). *We Love Mr.King': Exceptional sovereignty, submissive subject, and immediate agency in Islamic Southern Thailand* (PhD dissertation). University of Washington, Washington.